

Tusculum

2021
SOLIN-14

Tusculum

14

Solin, 2021.

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonći Čićerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić
Michael Ursinus

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Izrada UDK-a

Iva Kolak, Sveučilišna knjižnica u Splitu

Tisak

Jafra Print Solin

Naklada

500 primjeraka

Časopis je uvršten u podatkovne baze: ESCI (Emerging Sources Citation Index),
AWOL (The Ancient World Online), Hrčak (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske).

Izdavanje časopisa novčano podupire Grad Solin.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

14

Solin, 2021.

Sadržaj

7-19	Nikola Cesarik	<i>M. Servilius, legatus pro praetore Caesaris Augusti (ad CIL 3, 14690)</i>
21-40	Irena Radić Rossi – David G. Ruff	Rimski brod na Trsteniku u Kaštel Sućurcu
41-62	Dražen Maršić	Salonitanske grobne are s motivom stabla kao dekorom bočnih ploha
63-76	Ana Demicheli – Dino Demicheli	Salonitanska nadgrobna ara obitelji <i>Aeronii</i> u Rimu
77-84	Nino Švonja	Nadgrobna stela Gaja K. Anterota iz Vranjica
85-92	Michael Ursinus	The <i>Terra Nullius</i> between the <i>Contado</i> of Split and the Pious Foundation (<i>vakıf</i>) of Rüstem Paşa c. 1574 – 1585
93-111	Krešimir Kužić	Utjecaj »maloga ledenog doba« na operacije tijekom oslobođenja Klisa 1648. godine
113-132	Mario Matijević	Solinski svećenici i Sokolsko društvo – govor pri blagoslovu Sokolane i zastave
133-165	Tonći Čičerić	Kulturno-prosvjetna djelatnost solinskog ogranka Seljačke sloge u predvečerje Drugoga svjetskog rata
167-219	Mirko Jankov	Pregled stanja pučkoga crkvenog pjevanja glagoljaških korijena u Solinu, Klisu, Vranjicu, Mravincima i Kučinama u 2020. godini
221		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Ana Demicheli – Dino Demicheli

Salonitanska nadgrobna ara obitelji *Aeronii* u Rimu

Ana Demicheli
Matoševa 241
HR, 21210 Solin
a_podrug@yahoo.com

Dino Demicheli
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za arheologiju
Ivana Lučića 3
HR, 10000 Zagreb
ddemiche@ffz.hr

Rad opisuje nadgrobnu aru koju su za života sebi i svojim potomcima podigli Kvint Eronije Adjutor (*Q. Aeronius Adjutor*) i njegova oslobođenica i supruga Eronija Delicija (*Aeronia Delicia*).¹ Spomenik je podrijetlom iz Salone, a vrlo brzo nakon pronalaska odnesen je u Veneciju gdje se nalazio u glasovitoj starinarskoj zbirci braće Nani. Tijekom 19. ili 20. stoljeća premješten je u Rim, gdje je u sekundarnoj uporabi ugrađen u zid unutrašnjeg stubišta palače Primoli. Ara je vrlo kvalitetno izrađena, a prema načinu ukrašavanja može se povezati s još nekolicinom salonitanskih spomenika datiranih oko sredine 2. stoljeća. U članku se analiziraju i jezične kvalitete natpisa i karakteristike klesanja slova te se ustanovljavaju sličnosti završne formule ovoga i još jednoga salonitanskog spomenika koji je nastao u istoj klesarskoj radionici.

Ključne riječi: nadgrobna ara, Salona, spolij, epigrafija, vulgarni latinitet, *Aeronii*

UDK: 904:726.82]347.61Aeroinii(497.583Solin)"01"

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 12. rujna 2021.

Uvod

U Italiju su kroz posljednjih 500 godina pristigli desetci epigrafskih spomenika podrijetlom iz provincije Dalmacije, mahom iz njezina primorskog dijela.² Spomenici su u Italiju dospjevali na razne načine, a najviše posredstvom trgovaca starinama koji su tijekom 16, 17. i 18. stoljeća odnosili raznorazne antičke predmete s istočne jadranske obale u Italiju. Neki od najznačajnijih dalmatinskih spomenika danas se nalaze po muzejskim zbirkama, posebice u sjevernoj Italiji i gradu Rimu, a dospjeli su ondje radi svoga primjernog tekstualnog sadržaja ili lijepog izgleda.³ Među njima spomenut ćemo dva salonitanska epigrafska spomenika koja se nalaze u Italiji, a koji su među najvažnijim pronađenim u Dalmaciji. Oba su spomenika pripadala našoj najznačajnijoj i najbolje dokumentiranoj epigrafskoj zbirci iz razdoblja renesanse,

onoj u posjedu splitskog plemića Dmine Papalića. Ovu je zbirku prvi opisao i znanstveno komentirao Marko Marulić u svome djelu *In epigrammata priscorum commentarius* koje je nastalo između 1503. i 1510. godine.⁴ Prvi od ovih spomenika je vojnička diploma izdana za Veneta, Ditova sina, pripadnika pergrinske zajednice Daversa, koji je 94. godine bio otpušten iz III. kohorte Alpinaca, a predstavlja vrlo rijetko epigrafsko svjedočanstvo iz Salone.⁵ Naime, u Saloni su dosad pronađene tek dvije vojničke diplome, a ni jedna ni druga ne nalaze se na teritoriju naše države.⁶ Drugi je spomenik fragmentiran, a radi se o desnoj polovici teksta zakona žrtvovanja koji je izrečen 137. godine prilikom posvete oltara Jupiteru Najboljem i Najvećem u Saloni.⁷

Odnosjenjem spomenika iz Dalmacije u Italiju formirale su se privatne kolekcije među kojima su za pitanje

1 Rad je napisan u okviru projekta *Novi životi antičkih natpisa: epigrafski spoliji na području srednje Dalmacije* koji financira Hrvatska zaklada za znanost (HRZZ IP 2019-04-3537). Autori fotografija su Ana Demicheli (AD), Dino Demicheli (DD) i Tonči Seser (TS).

2 Brojni spomenici koji su bili u sjevernoj Italiji dospjeli su potom i u Austriju.

3 Neki od ovih spomenika dokumentirani su u okviru projekta *Fotogrametrija u epigrafiji i arheologiji* koji je financiran sredstvima Sveučilišta u Zagrebu.

4 Više o ovoj zbirci v. D. Demicheli 2021.

5 CIL 16, 38.

6 Druga se diploma (CIL 16, 11) nalazi u Beču, a radi se o dodjeli građanskoga prava za Platona, Venetova sina, pripadnika naroda Dezidijata koji je bio otpušten 74. god. iz II. legije *Adiutrix* (prije toga bio je mornar). Više o ovoj diplomu v. D. Demicheli 2012, str. 49-51.

7 CIL 3, 1933.

Slika 1

Ara Kvinta Eronija Adjutora i Eronije Delicije (CIL 3, 2161), Rim, Palazzo Primoli (AD)

dalmatinskih epigrafskih spomenika najvažnije zbirke Nani,⁸ Cernazai⁹ i Obizzi.¹⁰ I maloprije spomenuta diploma našla se već sredinom 16. stoljeća u Italiji, a potom je uvrštena u zbirku kardinala Grimanija.¹¹ Zbirka Nani danas ne postoji u integralnome dijelu, a njezin se veći dio čuva u mjestu Piazzola sul Brenta kod Padove i broji više desetaka spomenika od kojih je dvadesetak iz Dalmacije. Dijelovi zbirke koju su formirala braća Nani u 18. stoljeću s vremenom su odneseni na razne strane, ne samo po Italiji, već i izvan nje, kao npr. u Francusku, gdje je iz ove

zbirke odneseno barem pet predmeta dalmatinskog podrijetla.¹²

Jedan od natpisa koji je nekoć pripadao zbirci Nani danas je u Rimu, točnije u Palazzo Primoli. Ova je palača odvjetak Museo Nazionale Romano i u njoj se nalazi Povijesni muzej (Museo storico). Radi se o nadgrobnoj ari koja je ugrađena u zid na dnu stubišta palače te je dostupna pogledu samo s prednje plohe (sl. 1).¹³ Spomenik je pronađen 1732. godine u Saloni, sjeverno od gradskih bedema na području vinograda obitelji Dumanić (Dumaneo).¹⁴

8 O dalmatinskim spomenicima u zbirci Nani, v. L. Calvelli – F. Crema – F. Luciani 2017, str. 275-283.

9 Dalmatinski spomenici koji su pripadali ovoj zbirci opisani su u: F. Mainardis 2004.

10 G. Tozzi 2017; S. Don 2018, str. 99-112.

11 O zbirci Grimani v. L. Calvelli 2019. O salonitanskoj diplomu na str. 410.

12 L. Calvelli – F. Luciani – F. Crema 2017, str. 277, 278 i 283. Radi se o dvama reljefima s natpisima koji se čuvaju u Avignonu (o ovim reljefima v. A. Rendić-Miočević 2017, str. 303-306). Tu su još i tri uporabna predmeta koja su odnesena u Pariz: prvi je poklopac brončane posude s imenom vlasnika ili proizvođača, a druga dva su brončani pečati, za koje nije utvrđeno gdje su danas.

13 CIL 3, 2161.

14 CIL 3, str. 1031, uz natpis 2161, *rep. 1732 prope moenia Salonarum ab aquilone in quadam vinea familiae Dumaneo.*

Prvi koji spominje ovaj natpis je isusovac Antonio Zaccaria u svome djelu *Marmora Salonitana* 1752. godine.¹⁵ Upravo te je godine ova ara dospjela u zbirku Nani. U vrijeme kada je spomenik bio objavljen u trećem svesku zbirke *Corpus inscriptionum Latinarum*, nalazio se u mjestu Legnaro pored Padove. Iz toga proizlazi da je u Rim dospio u drugoj polovini 19. stoljeća ili tijekom 20. stoljeća. Na ari je spomenuto dvoje pripadnika obitelji *Aeronii*, a radi se o Kvintu Eroniju Adjutoru (*Q. Aeronius Adjutor*) i njegovoj oslobođenici Eroniji Deliciji (*Aeronia Delicia Q. l.*). Ipak, kako prema našim saznanjima ovaj spomenik do danas nije temeljito opisan i objavljen sa slikom, te kako se nalazi u Rimu, smatrali smo da bi bilo korisno napisati ponešto o ovoj salonitanskoj ari, pogotovo jer se može dovesti u vezu s dvjema drugim arama koje se čuvaju u Arheološkome muzeju u Splitu.

Opis spomenika

Spomenik je vidljiv samo s prednje strane jer mu je ostatak ugrađen u stubište palače Primoli koje vodi prema unutrašnjem dvorištu s lapidarijem koji ima nekoliko desetaka epigrafskih spomenika.¹⁶ Nije sigurno koliki se dio are nalazi ugrađen u stubište pa je moguće i da je ara prepiljena po debljini te je ugrađen samo odsječak njezina prednjeg dijela. Nadgrobna je ara bogato ukrašena reljefom koji sa svih strana omeđuje natpisno polje, a prikazuje dva trsa vinove loze s grozdovima, viticama i lišćem. Jasno je da je intencija klesara bila izraditi simetričan, odnosno zrcalno prikazani motiv sa svake polovice are. Oba trsa izlaze iz posuda, odnosno kantara koji se nalaze u donjim kutovima are, a simetrično se prepleću na srednjem dijelu gornje bordure. Između kantara s donje je strane uklesano zasebno polje s dvjema rozetama i lišćem između kojih se u centralnome dijelu nalazi gornji dio većeg cvijeta s užim laticama koji podsjeća na suncokret (sl. 2). Na mnogim je mjestima reljefne dekoracije, posebice u prostorima zakrivljenih linija listova, svrdlom napravljeno više desetaka manjih rupa koje su, pretpostavljamo, trebale bolje dočarati vizualni dojam reljefnosti. Moguće je i da je čitava kompozicija bila oslikana, što bi tada imalo puni dojam plastičnosti reljefa.¹⁷ Prema klasifikaciji nadgrobnih ara koju je napravio Dražen Maršić, ova bi ara pripadala Tipu 3, odnosno arama kojima je trup obrubljen rubnim vrpčama

ispunjenima viticama akanta, vinove loze, listovima i drugim srodnim motivima.¹⁸ Dimenzije spomenika su: visina 82 cm, širina 69 cm, dok debljina nije poznata jer je spomenik uzidan. Slova su najveća u prvom retku (6 cm), a postupno se smanjuju do 2 cm u osmom retku. Natpisno polje (50,5 x 38 cm) sniženo je u odnosu na rubne vrpce dvostrukom profilacijom tipa *cymatium inversum*.

Natpis je uklesan u osam redaka i glasi:

D(is) M(anibus)

Q(uintus) Aeronius

A(d)jutor

et Aeronia

5 *Delicia Q(uinti) l(iberta)*

fecerunt

se vivi posteris=

que suis h(oc) m(onumentum) h(eredem) n(on) (!)

Prijevod: *Bogovima Manima. Kvint Eronije Adjutor i Eronija Delicija, Kvintova oslobođenica, napravili su za života sebi i svojim potomcima. Ovaj spomenik baštinik neće (naslijediti).*

Slova natpisa kvalitetno su klesana kvadratnom kapitalom. No iako je neupitna kvaliteta njegova rada, klesar nije najbolje ocijenio raspored slova s obzirom na natpisno polje kojim je raspolagao. Tako su slova gentilicija *Aeronius* u drugom retku klesana ponešto zbijenije, s tim da su N i I u ligaturi, dok je slovo S uklesano na profilaciji izvan natpisnoga polja. U četvrtom su retku na isti način ligirana slova N i I u gentiliciju *Aeronia*. Eronijev kognomen uklesan je kao *Ajutor*, umjesto *Adjutor*, što se može interpretirati i kao klesarska pogreška, no najvjerojatnije se radi o vulgarnolatinskome obliku, o čemu više kasnije. Klesar se trudio centrirati slova unutar retka i pravilno ih rasporediti, a jedini prekid riječi napravljen je u sedmom retku kod riječi *posterisque*, gdje je enklitički veznik *que* prebačen u idući redak, što je i najprirodnije mjesto za prekid riječi. Rastavni su znakovi u obliku trokuta vidljivi u prvom, drugom, petom i osmom retku.

Crvena boja kojom su ispunjene brazde većine slova najvjerojatnije je dodana u razdoblju kada je spomenik izložen u Italiji, bez obzira radi li se o intervenciji braće Nani ili o vremenu kada je spomenik dospio u palaču Primoli. Ovakav je način isticanja slova na nadgrobnim natpisima bio čest i u antici, o čemu svjedoči i Plinijev podatak.¹⁹ Kako

15 A. Zaccaria 1752, str. 33, natpis br. CXII.

16 Ovo je, prema našim saznanjima, jedini spomenik u Palazzo Primoli koji je iz Dalmacije.

17 Ovdje bismo svrnuli pozornost na studije Dražena Maršića koji je pisao da su rupe izrađene svrdlom na nadgrobnim spomenicima mogle poslužiti i za umetanje cvijeća i girlanda ili neke druge vrste dekoracije napravljene od bilja (D. Maršić 2008, str. 183-203).

18 D. Maršić 2013, str. 416.

19 Plin. *Nat. Hist.* 33,40: *Minium in voluminum quoque scriptura usurpatur clarioresque litteras vel in muro vel in marmore, etiam in sepulchris, facit.*

Slika 2

Ara Kvinta Eronija Adjutora i Eronije Delicije, detalj ukrasa na donjem dijelu spomenika (AD)

Slika 3

Završna formula natpisa na ari Kvinta Eronija Adjutora i Eronije Delicije (AD)

je originalna boja s većine antičkih spomenika u međuvremenu iščezla, na mnogima je, posebice u talijanskim muzejima, ona naknadno dodana radi lakšeg čitanja natpisa.²⁰

Jezična analiza natpisa

Tekst ove are jednostavan je te pruža osnovne podatke, a usto je razjašnjeno i sve što se tiče nasljeđivanja spomenika, odnosno grobnog mjesta. Spomenik su za života dali napraviti Kvint Eronije Adjutor i njegova supruga Eronija Delicija. Status Delicije kao Adjutorove supruge nigdje nije naveden, već je samo napisano da je bila njegova oslobođenica. Navođenje oslobođeničkog statusa, a time i posredno otkrivanje nekadašnjega ropskog statusa, nije uvijek na natpisima jasno iskazano. Prema imenu, Delicija je bila je punopravna građanka, a činjenicu da su ipak bili u legalnome bračnom odnosu sugerira izraz *posteris* (potomcima). Naime, teško da bi dvoje rimskih građana planirali imati potomstvo a da nisu u braku. U nelegitimnom

bi braku građanski status i prava koja on donosi za tu djecu bili teško ostvarivi.

Završni dio natpisa (sl. 3) odaje klesarske specifičnosti i postavlja nekoliko pitanja. Gramatički gledano, konstrukcija *se vivi* je neodrživa, budući da bi se trebalo raditi o ablativu apsolutnome. Ovdje se radi o spoju povratne zamjenice *se* i pridjeva *vivus* u nominativu množine muškog roda. Pravilan bi oblik bio *se vivis*, ili izvan navedene konstrukcije ablativa apsolutnog, u obliku *sibi vivi* (ili *vivi sibi*). Zanimljivo je da se u puno više slučajeva javlja oblik *se vivi* nego *se vivis*. Samo na primjeru grada Rima oblik *se vivi* je prevladavajući na mjestima gdje bi se očekivao oblik *se vivis*.²¹ U Dalmaciji je jako malen broj potvrda korištenja ovoga izraza, no valja primijetiti da se izraz *se vivi* javlja triput,²² dok se izraz *se vivis* javlja tek jednom.²³ Kao jedno od rješenja ponuđeno je da je oblik *se vivi* ipak forma ablativa apsolutnoga pri čemu je krajnje *-s* otpalo te se ova fraza u tako krnjem obliku učestalije koristila.²⁴ No

20 Jedan od najboljih primjera lapidarij je Kapitolijskih muzeja u Rimu (Musei Capitolini).

21 Zelenai 2018, str. 240, *se vivi* (177 puta), *se vivis* (osam puta).

22 CIL 3, 2161; 6390; 9585 (Salona). U potonjem je primjeru pleonastički oblik *se vivi sibi* pri čemu je *se* višak.

23 CIL 3, 8412 (*Epidaurum*), u vugarnolatinskom obliku *se vibis*.

24 N. Zelenai 2018, str. 242, pozivajući se na činjenicu da ispadanje krajnjeg *-s* u ablativu množine nije neobično, no ipak je karakterističnije za nešto kasniji latinitet.

čini se da ovu frazu na ovom mjestu ne možemo objasniti na taj način zbog nastavka teksta. Naime, riječ *posterisque* sastoji se od dativa *posteris* i veznika *que*. Taj bi veznik trebao spajati dvije riječi u istim padežima, što ovdje nije slučaj, čak i kada bismo konstrukciju *se vivi* shvatili kao krnji ablativ apsolutni. Gramatički bi posve ispravna konstrukcija trebala glasiti ili *vivi sibi posterisque* u značenju »za života su sebi i nasljednicima« ili u ponešto pleonastičkom obliku *se vivis sibi posterisque* (»za svog su života sebi i nasljednicima«). Petar Skok smatra da je s vremenom došlo do zabune povratne i posvojne zamjenice pa je oblik *se vivus* (u ovom slučaju *se vivi*) dobio ono značenje koje bi imao kada bi pisalo *sibi vivus* (*sibi vivi*), a to je »sebi za svoga života«. ²⁵ Dolazi u obzir i još jedan prijedlog koji bi po našem mišljenju bio bolje rješenje, iako ga se ne može sa sigurnošću potvrditi. Smatramo da bi se moglo raditi o pridjevskome obliku *sevivi*, odnosno da su se zamjenica *se* i pridjev *vivus* s vremenom stopili u pridjev *sevivus*. Ova je teorija nastala još u 19. stoljeću upravo radi na natpisima posvjedočenih oblika sa zamjenicom *se* koji nisu bili u ablativu. ²⁶ Kao dodatnu potvrdu toga spomenut ćemo činjenicu da je na natpisu ovaj dio teksta uistinu uklesan zajedno kao *sevivi*, dakle bez razmaka, dok su sve ostale riječi rastavljene bilo pozicijom, bilo rastavnim znakovima ili razmakom. ²⁷ Oblik *sevivi* (očito vulgarnolatinski) mogao bi funkcionirati kod ovoga natpisa, budući da se slaže u rodu, broju i padežu s nominativima imena Kvinta Eronija Adjutora i Eronije Delicije. Ipak, za konačnu potvrdu navedenog, trebalo bi pregledati sve natpise koji imaju sintagmu *se vivi* i ustanoviti jesu li uklesani s razmakom ili bez njega. ²⁸ Bilo da je uklesan kao *se vivi* ili *sevivi*, ovaj bi oblik trebalo shvatiti kao »za života sebi«, odnosno kao da piše *sibi vivi*. Bez obzira što to gramatički nije posve točno, čini se da je više važno na koji se način ovo odražava u epigrafskoj praksi koja je često pokazatelj stvarne govorne prakse.

Slika 4
Ara anonimnoga bračnog para (CIL 3, 6384), AMS (DD)

Završna formula u tekstu, *hoc monumentum heredem non*, nedorečena je, odnosno nedostaje joj glavni glagol *sequetur* koji bi trebao stajati na kraju. Ova formula na spomenicima ima dvije međusobno različite inačice koje glase *h(oc) m(onumentum) h(eredem) s(equetur)* (ovaj spomenik naslijedit će baštinik) i *h(oc) m(onumentum) h(eredem) n(on) s(equetur)* (ovaj spomenik neće naslijediti baštinik), čime se jasno izražava posljednja volja onih koji su priskrbili spomenik, a koja ima i pravno uporište. Izravnu paralelu za ovako sastavljenu završnu formulu nalazimo na još jednoj salonitanskoj ari ²⁹ čiji tekst natpisa glasi (sl. 4):

25 P. Skok 1915, str. 68, bilj. 3.

26 Npr. *se vivus* te oblici *se vivo* (dativ, ne ablativ), *se vivae*, *se vivum*, *se vivi*, *se vivam*, *se vivas*, *se vivas*. Usp. H. Schuchardt 1867, str. 95; H. Schuchardt 1868, str. 196; W. Konjeczny 1907, str. 353; P. Skok 1915, str. 68, bilj. 3; Zelenai 2018, str. 239. Kao primjer koji se pritom uspoređuje s ovim je *bonememorius* odnosno *benememorius* koji je postao od *bonae memoriae* (Schuchardt; Skok, *loci citati*).

27 Na još jednoj salonitanskoj ari (CIL 3, 6390) nailazimo na isti način uklesan tekst. Taj je spomenik, o kojem je u nastavku više riječi, najvjerojatnije nastao u istoj radionici kao i ara obitelji Aeronii.

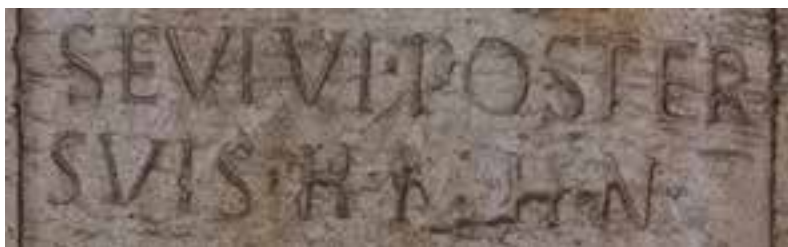
28 Na trima salonitanskim natpisima na kojima se javlja ova sintagma uklesana je u obliku *sevivi*. Što se tiče rimskih natpisa, ova je sintagma najbolje potvrđena u kasnoantičkome periodu, a često se radi o jednostavnim natpisima. Njih za života podižu dvoje ili više ljudi čija su imena u nominativu (no ne isključivo), a uz njih stoji izraz *se vivi* (*sevivi*). Kako je tek dio slikovnog materijala dostupan na mrežnoj tražilici EDCS, ne može se napraviti opservacija na koji su način uklesane ove riječi. Ipak, na onima koji su dostupni, ovaj izraz često izgleda zajedno uklesan kao *sevivi*. Pritom valja računati i na kasnoantičku klesarsku praksu zbivanja slova i manjeg vođenja računa o razmacima.

29 CIL 3, 6390.

Slika 5

Ara anonimnoga bračnog para, detalj ukrasa na donjem dijelu spomenika (DD)

Slika 6

Završna formula natpisa na ari anonimnoga bračnog para (DD)

*D(is) M(anibus)
P(ublio) C(l) L(l)
et Aeliae F(ili) c(oniugi)
fecerun(t)*

5 *se vivi poster(is)que*

suis h(oc) m(onumentum) h(eredem) n(on) (!)

Radi se o spomeniku za supružnike, čija se imena, usprkos sačuvanoj natpisa, ne čitaju najjasnije. Muž ima troimensku formulu, s tim da su mu sva tri imena maksimalno pokraćena, a jedino je sigurno da mu je predime bilo *Publius*. Suprugin je gentilicij *Aelia*, a kognomen je također pokraćen te se ne može razaznati. Ara s prednje strane ima dekorativnu kompoziciju gotovo identičnu ovoj koja je sada u Rimu, a njihova međusobna sličnost sugerira da su nastale u istoj radionici i u istome razdoblju (sl. 5). Dimenzije ove are tek su malo veće od are Eronijâ.³⁰ Ipak, konačnu potvrdu za to možemo dobiti u drugome dijelu teksta natpisa, a koji je isti na objema arama: *fecerunt se vivi posterisque suis hoc monumentum heredem non* (sl. 6). Pritom je posebno indikativna završna *h(oc) m(onumentum)*

h(eredem) n(on). Dakle, i na jednom i na drugom natpisu izostavljen je glagol koji je uobičajeni dio ove formule. Treba naglasiti da su ovo jedina dva natpisa u čitavom Carstvu s nedovršenom ovom formulom. Osim što ne znamo puna imena ovih supružnika, natpis se razlikuje od onoga na ari Eronijâ i po tome što su imena bila uklesana u dativu ili bi ih se tako trebalo shvatiti. Ova ara pokazuje i stilske sličnosti s arom Eronijâ, o čemu više u kasnijem tekstu.

Onomastička analiza

Kognomen Kvinta Eronija Adjutora uklesan je kao *Aiutor*, što može upućivati i na vulgarnolatinsku inačicu imena, ali i na klesarsku pogrešku. Ime *Adjutor* bi se moglo prevesti kao »pomagač«, a dolazi od glagola *adiuvo* 1. *adiuvi*, *adiutum* (pomoći, pripomoći), koji je pak sastavljen od prijedloga *ad* i glagola *iuvo*. U nekim riječima glasovna skupina *di* u vulgarnolatinskom prelazi u *z*,³¹ dok kod drugih postaje *j*.³² Stoga je vrlo vjerojatno da se Adjutorovo ime u nekoj lokalnoj varijanti izgovaralo kao *Aiutor* ili ga je takvim sam klesar percipirao. U Saloni je zabilježen u

30 Vis. 90 cm, duž. 72 cm, šir. 54 cm.

31 Npr. od *diaconus* postalo je *zaconus* (CIL 3, 2654); od *Dionysius* postalo je *Zonysius* (CIL 3, 3174a).

32 Od *Adjutor* u *Aiutor* (CIL 3, 1967; CIL 3, 2161); od *adiuro* postalo je *aiuro* (CIL 3, 14916); od *Adiutricis* postalo je *Aiutricis* (ILJug 1809). Ako se ne radi o klesarskoj pogrešci, moguće da je na natpisu CIL 3, 2225 riječ *dies* namjerno napisana kao *ies*. Usp. u talijanskome jeziku riječi npr. *aiutore*, *aiutante*, *aiutare*. Usp. P. Skok 1915, str. 39.

ovoj formi na još jednom natpisu iz prve četvrtine 4. stoljeća.³³ U Carstvu je ime *Adiutor* dobro zastupljeno na natpisima, a u Dalmaciji ga nalazimo desetak puta. U formi *Aiutor* nalazimo ga na dvadesetak natpisa diljem Carstva.

Kognomen *Delicia* možda upućuje na nekadašnji status koji je Eronija imala kod svoga bivšeg gospodara, a poslije muža. Naime, riječ *delicata* i *delicia* u kontekstu ropske populacije označava omiljenu ropkinju, premda se izraz u smislu naslade može ponekad odnositi i na muškarca. Ipak, učestaliji izraz za muške robove ovakve vrste bio je *delicatus* (mn. *delicati*). Ove su robove njihovi gospodari držali iz raznih potreba (zabave, igre, pokazivanja ili spolnog općenja), a među njima bilo je osoba i dječje i adolescentske dobi. Već je Antonio Zaccaria, koji je prvi objavio ovaj spomenik, donio mišljenje da se u imenu *Delicia* »krije nešto opsceno«. ³⁴ U Dalmaciji je poznato nešto više od dvadeset natpisa na kojima se spominju delikati oba spola. Većina ih je ropskoga statusa, a ima i nekoliko osoba s rimskim građanskim pravom. Njihova je dob u većini slučajeva iskazana, a najčešće se radi o djeci između 4 i 13 godina,³⁵ dok je najstariji zabilježeni delikat u Dalmaciji imao 25 godina.³⁶ *Delicia* kao kognomen iznimno je rijedak u ženskome obliku u kojem je u Carstvu zabilježen samo još jednom,³⁷ dok je u muškome obliku *Delicius* također jako rijedak. Moguće da upravo radi konotacija s jasno određenim značenjem termina *delicius/delicia* ovo ime nije ni moglo zaživjeti kao kognomen. Stoga je izgledno da su ga nosili pojedini oslobođenici kojima je to bilo i nekadašnje osobno ime dobiveno zbog vrste statusa koji su imali kao robovi. Uzevši u obzir navedeno, ne bi bilo čudno da upravo omiljenu ropkinju gospodar oslobodi, a potom i oženi. Bračne veze između rimskih građana i njihovih bivših ropkinja potvrđene su na natpisima diljem Carstva, a ima ih i u Dalmaciji.³⁸

Gentilij *Aeronius* u Carstvu je potvrđen dvadesetak puta, a u Dalmaciji ga nalazimo na osam natpisa, odnosno više nego u bilo kojoj drugoj provinciji.³⁹ U Saloni je posvjedočeno pet natpisa sa spomenom gentilicija *Aeronius/a*, a zanimljiva je i činjenica da je jedino predime koje je potvrđeno kod muških pripadnika ove obitelji glasilo *Quintus*. U jednom se slučaju predime nije sačuvalo, no vrlo je vjerojatno glasilo *Quintus*, budući da je i komemorator koji podiže spomenik svome ocu ili patronu također bio Kvint.⁴⁰ Jedina dvojica muških pripadnika ove obitelji koji su imali drugačije predime potvrđena su u Varvariji, odnosno na području Liburnije.⁴¹ Salonitanski *Aeronii* imali su oslobođenike, o čemu svjedoče četiri od pet natpisa. Naš je Kvint Eronije Adjutor oslobodio Deliciju koja mu je postala supruga; grobno mjesto za Kvinta Eronija Firmina odnosilo se i na obiteljske oslobođenike i njihovu djecu; Kvintu Eroniju Silvestru spomenik postavlja njegov klijent Kvint Eronije Menip, dok je Kvintu Eroniju Terciju, koji je bio sevir augustal, spomenik postavio Kvint Eronije Helije, njegov sin ili klijent. Nema sumnje da se radi o dobrostojećoj salonitanskoj porodici čiji je barem jedan ogranak u nekom trenutku tijekom 2. stoljeća dosegao viteški stalež.

Najpoznatiji pripadnik ove obitelji je Kvint Eronije Montan (*Q. Aeronius Montanus*),⁴² rimski vitez koji je bio upravitelj provincije Tingitanske Mauretanijske od 157. do 162. godine i patron kolonije Banase u istoj provinciji.⁴⁴ Tingitanska Mauretanijska nije bila ustrojena kao senatorska provincija pa joj je na čelu mogao biti vojni prokurator iz redova vitezova. Kvint Eronije Montan posvjedočen je na nekoliko natpisa i vojnih diploma, a radi se o razdoblju treće četvrtine 2. stoljeća.⁴⁵ Iako ni na jednom natpisu nema iskazano podrijetlo, vjeruje se da je ova osoba potjecala iz Dalmacije, odnosno iz Salone.⁴⁶ To je zaključeno na temelju rijetkoga gentilicija koji je najbolje posvjedočen

33 CIL 3, 1967=Salona IV, 16.

34 A. Zaccaria, str. 35, ad CXII: *Quid de Delicia? Obsceni aliquid latet.*

35 Najmlađe je troje četverogodišnjaka: *Valentina, alumna et delicata* (CIL 3, 2130, Salona); *Valeria, delicata* (CIL 3, 9379, Salona); *Feresia Valentina, delicata* (AE 2010, 1231, lader).

36 AE 2017, 1137 (Mirje, o. Brač).

37 CIL 3, 6568 (*Faviana*).

38 Npr. CIL 3, 1835 (Narona); CIL 3, 2096; 2197; 2371; AE 2017, 1115 (Salona); ILJug 2779 (Kaštel Gomilica).

39 CIL 3, 2161; 6384; 6385; 8863; 12917 (Salona); CIL 3, 9882; ILJug 822 (*Varvaria*); D. Grbić Nikolić – S. Loma 2018, str. 285, br. 5 (*Municipium Splonistarum*).

40 CIL 3, 12917.

41 CIL 3, 9882; ILJug 822 (*Varvaria*).

42 Zabilježen kao *Q. Claudius Ferox Q. f. Aeronius Montanus*. Polionimija je možda posljedica preuzimanja imena s majčine strane ili kojeg od rođaka, a ne usvajanja (O. Salomies 1992, str. 130).

43 CIL 8, 21825 (*Volubilis*). O njemu više vidi u D. Demicheli 2016, str. 41.

44 AE 1948, 115 (*Banasa*).

45 RMD 53 (*Volubilis*); RMD 107 (*Baelo*).

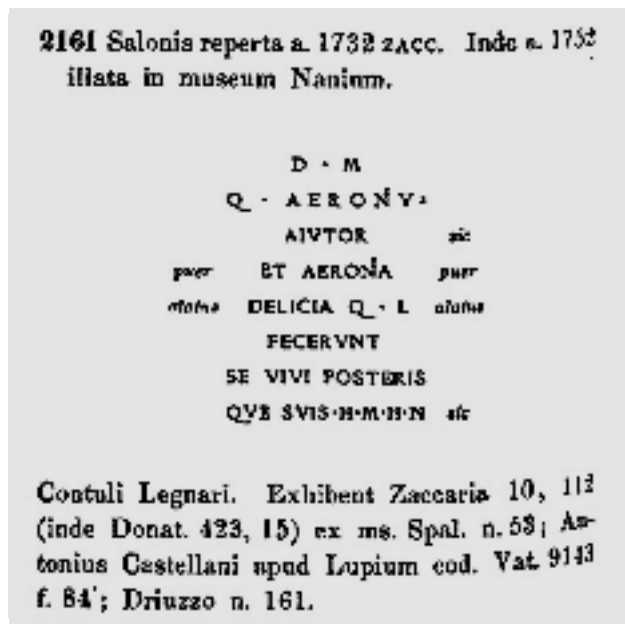
46 G. Alföldy 1969, str. 55; J. J. Wilkes 1969, str. 329-330; *idem* 1970, str. 542; M. Mayer 2006, str. 1573; D. Demicheli 2016, str. 41.

u Dalmaciji, a tome dodatno u prilog ide i predime *Quintus*.⁴⁷ Iako utvrđivanje podrijetla neke osobe samo na osnovi koncentracije nekog gentilicija nije posve sigurno, zasad je Salona najizgledniji kandidat kao mjesto odakle je Kvint Eronije Montan potekao.

Nastavno na to, može se reći da sredinom 2. stoljeća pripadnici obitelji *Aeronii* u Saloni nisu oskudijevali. Dokaz za to je i izgled nadgrobnih spomenika nekolicine članova ove obitelji koji bi se mogli opisati kao luksuzni. Are su kudikamo složenije nadgrobne konstrukcije nego stele, njihova izrada ne zahtijeva samo veću količinu kamene građe (pogotovo u 2. stoljeću), već i mnogo više klesarskog, odnosno zanatskog posla, stoga bi njihova izrada i koštala više.⁴⁸ Isto tako, putem natpisa koji spominju ovu obitelj u Saloni, možemo posredno ustanoviti i određenu količinu njihovih oslobođenika što nadalje govori o robovima i potencijalnoj mreže klijenata koju je ova obitelj uzdržavala. Iako se radi o malome uzorku, broj oslobođenika je znakovit.

Stilska analiza i datacija spomenika

Praksa postavljanja većih nadgrobnih ara u Dalmaciji započela je nešto prije sredine 1. stoljeća. Procvat njihova razvoja i uporabe traje do sredine 2. stoljeća, a sporadično ima i kasnijih primjera. Adjutorova i Delicijina ara svakako bi pripadala kategoriji većih nadgrobnih ara. Unutar te kategorije nalazimo monumentalne primjerke, kao što je ara Pomponije Vere, a i nešto manje primjerke negoli je ova ara. Malene, pak, nadgrobne are izgledom i veličinom podsjećaju na standardne zavjetne žrtvenike koje češće nalazimo tijekom druge polovine 2. stoljeća i kroz 3. stoljeće. Izrada are Kvinta Eronija Adjutora i Eronije Delicije može se datirati oko sredine 2. stoljeća, na što upućuje nekoliko detalja. Od ikonografskog programa u prvom redu valja se osvrnuti na vrstu ukrasa na obrubnoj traci spomenika. U njima je motiv vitice vinove loze, a koji je kasniji od akantovih vitica kakve nalazimo na ranijim primjercima, kao npr. na arama Kvinta Etuvija Kapreola (*Q. Etuvius Capreolus*), Pomponije Vere (*Pomponia Vera*) ili Lucija Granija Proklina (*L. Granius Proclinus*).⁴⁹ Gotovo

Slika 7

Facsimil Mommsenove objave natpisa CIL 3, 2161

identične prikaze s prednje strane are Eronijâ nalazimo na spomenutoj ari neidentificiranoga bračnog para koja je bez sumnje nastala u istoj radionici te se može se datirati u isto ovo vrijeme.

Kako je rečeno, bočni su dijelovi are Eronijâ danas nedostupni pogledu, no Mommsen je, vidjevši aru, koja se onda nalazila u Legnaru pored Padove, donio kratak opis koji je danas od iznimne važnosti. On je s lijeve i desne strane natpisa u CIL-u, dopisao *puer alatus*, odnosno »krilati dječak« (sl. 7). Ovakav se prikaz u domaćoj literaturi karakterizira kao erot, u ovom slučaju s krilima. Eroti, s krilima ili bez njih, najčešća su scena na bočnim poljima salonitanskih ara od flavijskog razdoblja do sredine 2. stoljeća.⁵⁰ Često stoje na postamentu, uglavnom su prikazani s nadolje okrenutom bakiplom ili s vijencem, ali ima ih i drugačije izrađenih. Osim erota, javljaju se i drugi motivi, kao prikazi orijentalnih pastira naslonjenih na pastirski

47 Predime *Quintus* s gentilicijem *Aeronius* zabilježeno je i u Ostiji u zadnjoj četvrtini 2. stoljeća. Radi se o osobi spomenutoj na dva natpisa (CIL 14, 4140; 4562) koja je bila sevir augustal, odnosno nekadašnji rob. Moguće je da se radi o osobi povezanoj s vojskovođom Kvintom Eronijem Montanom. Osoba koja je spomenuta u vojnome kontekstu na natpisu iz Ostije upisana je kao *Q. Faeronius Q. f. Castor* (CIL 14, 4505). Budući da gentilicij *Faeronius* nije nigdje drugo zabilježen i budući da su ovaj vojnik i njegov otac imali predime *Quintus*, možemo pretpostaviti da se radi o klesarskoj pogrešci i da se ustvari radi o gentiliciju *Aeronius*. Isto tako, nije isključeno da se radi o hiperkorektno uklesanom obliku gentilicija *Feronius*.

48 Možda je među salonitanskim spomenicima obitelji *Aeronii* bila još jedna ara: za spomenik CIL 3, 6385 nije ustanovljeno kako je izgledao, budući da je već tijekom druge polovine 19. stoljeća odveden na austrijskome ratnom brodu, a danas se ne zna gdje se nalazi. V. komentar uz CIL 3, 6385.

49 N. Cambi 2005, str. 102.

50 N. Cambi 2005, str. 65.

Slika 8a
Bočna lijeva strana are anonimnoga bračnog para (DD)

Slika 8b
Bočna desna strana are anonimnoga bračnog para (DD)

štap ili vegetabilni motivi.⁵¹ Krilati se eroti na salonitanskim arama javljaju u posljednjoj četvrtini 1. stoljeća, a ovakvi bi se prikazi mogli očekivati na ari neidentificiranoga bračnog para koja je najbližnja ovdje objavljena. Njezini su bočni prikazi otučeni, no bez obzira na to, jasno je da se nije radilo o krilatim erotima. Ipak, donosimo sliku kako bi se mogao usporediti sličan figuralni ukras kojim je s bočnih strana ara Eronijâ bila dekorirana (sl. 8a, 8b). Krilati eroti koji bi vremenski bili najbliži ovoj ari su oni na ari Kalpurnije Nimfe (*Calpurnia Nympha*)⁵² (sl. 9) te ari Gaja Julija Dolenta (*C. Iulius Dolens*)⁵³ (sl. 10) koje se datiraju u sredinu 2. stoljeća.⁵⁴ Pri određivanju datacije od pomoći je još jedna ara obitelji *Aeronii*. To je nadgrobnji spomenik

Kvinta Eronija Firmina (*Q. Aeronius Firminus*)⁵⁵ (sl. 11) koji se može datirati u ranije antoninsko doba, odnosno oko sredine 2. stoljeća.⁵⁶ Iako nema izravnih dokaza za to, vjerujemo da su Kvint Eronije Firmin i Kvint Eronije Adjutor bili rodbinski povezani, no ne nasljednom linijom. Naime, Kvint Eronije Firmin umro je u dječjačkoj dobi, a spomenik su mu podignuli roditelji Kvint Eronije Krescent (*Q. Aeronius Crescens*) i Cetranija Firma (*Caetrania Firma*). Ara Kvinta Eronija Firmina poznata je i po tome što je na njoj uklesana pjesma, tzv. *carmen epigraphicum*.⁵⁷ Njegova je ara nešto manja, no skladnije je napravljena, ne samo po izradi ukrasa, nego i po načinu klesanja natpisa. Sve navedene are datiraju se oko sredine 2. stoljeća, no među

51 N. Cambi 2020, str. 253.

52 CIL 3, 8756 (Salona).

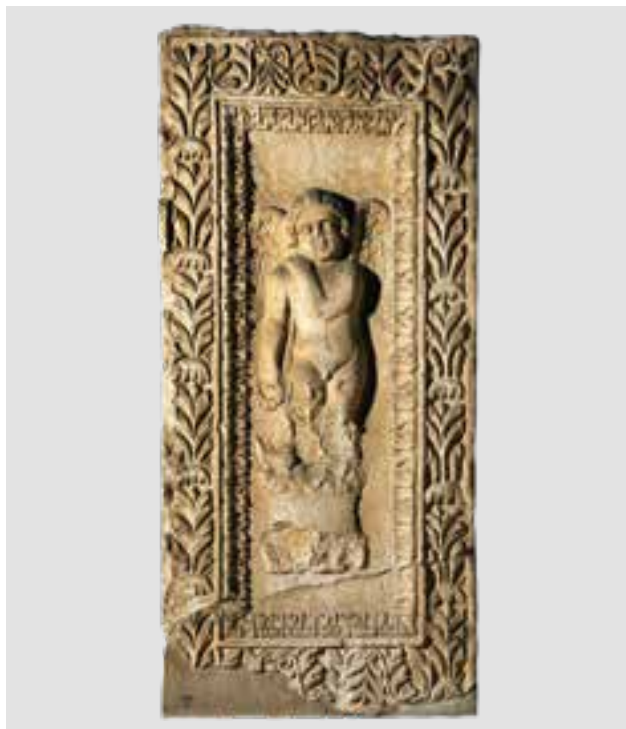
53 CIL 3, 8745 (Salona).

54 I. Matijević 2012, str. 72-73; N. Cambi 2005, str. 101-102, sl. 149.

55 CIL 3, 6386, *Q(uinto) Aeronio / Firmino d(e)ff(uncto) / ann(or)um XIII me(n)s(i)um IIII / Q(uintus) Aeronius Crescens / Caetrania Firma paren(tes) / filio pientiss(imo) lib(ertos) lib(ertabus)q(ue) suis // Invida Parcarum series livorque malignus / bis septena mea ruperunt stamina lucis / parcite iam lac(h)rimis miseri soli(ue) parentes / sat fletus vestros prima favilla bibit / corpus habe(n)t cineres animam sacer abstu(lit) aer.*

56 N. Cambi 2005, str. 101-102.

57 Pjesmu je prije više od trideset godina preveo Duje Rendić-Miočević, usp. D. Rendić-Miočević 1987, str. 138-139, br. XXXVII: *Zavidna družina Parka i jal im prepun još zlobe / strgaše žiča mi niti od dvaput po sedam ljeta. / Nemojte plakati više, rođtelji tužni i sami / dosta suza već vrući je upio prah. / Tijelo je pepeo, zrak pak sveti ponije mi dušu.*

Slika 9
Bočna strana are Kalpurnije Nimfe i Kvinta Sulpicija Stacija
(CIL 3, 8756) (TS)

Slika 10
Bočna strana are Gaja Julija Dolenta (CIL 3, 8745) (TS)

njima može biti razlike i po 10-20 godina koja se ne može točno ustanoviti. Tome je razlog taj što određeni dekorativni motiv u klesarstvu traje po nekoliko desetljeća, a pritom ni epigrafske karakteristike iz istih razloga ne mogu biti od veće pomoći. Primjer are Kvinta Eronija Adjutora svjedoči tome na način da njezin natpis, u kojem nedostaje posveta Manima,⁵⁸ sugerira nastanak spomenika nešto prije sredine 2. stoljeća, dok veličina are sugerira tendenciju smanjivanja spomenika koja je vidljiva tijekom druge polovine 2. stoljeća.

Kao dodatnu zanimljivost valja istaknuti da su ara Kvinta Eronija Firmina i maloprije spomenuta ara anonimnoga bračnog para pronađene na istoj parceli uz gradske zidine izvan Salone, što se vidi u komentarima uz ove

natpise u CIL-u.⁵⁹ Moguće da bi podatci o mjestu pronalaska are Kvinta Eronija Adjutora odgovarali poziciji navedenih spomenika, a kao zajedničko svim trima spomenicima bilo bi da su pronađeni uz gradske bedeme.

Zaključak

Članak donosi raspravu o nadgrobnome spomeniku koji dosad nije bio cjelokupno znanstveno obrađen, budući da je bio poznat samo njegov natpisni dio. Ara Kvinta Eronija Adjutora i Eronije Delikate sagledana je u izvedbenom i jezičnom kontekstu nadgrobnih ara na salonitanskom području. Prema svojoj izradi uklapa se u već poznate forme ara iz sredine 2. stoljeća, a usporedbom s još jednim vrlo sličnim primjerom otkriveno je da se ne

58 Ako je ara bila sastavljena od više dijelova, u teoriji je posvetna formula *D(is) M(anibus)* mogla stajati i na kruništu are. Isto tako, natpis na ara Gaja Julija Dolenta također ne započinje posvetom Manima.

59 Uz CIL 3, 6386 piše: *cippus quadratus, extra Salonas iuxta moenia apud Manum (sc. Marcum) Grgić, destinatus museo*. Uz CIL 3, 6390 piše: *extra Salonas iuxta moenia apud Manum (sc. Marcum) Grgić, destinata museo*. Uz ove, na istoj je zemlji pronađen i natpis CIL 3, 6388. Uz neke natpise u CIL-u stoji opis da su pronađeni *in praedio Starigrad domini M. Grgić* (CIL 3, str. 1030, ad 1980). Radi se o natpisu koji spominje gradnju bedema, kao i CIL 3, 6374, uz koji stoji: *rep. a. 1872 ad Salonas in campo Starigrad domini M. Grgić*, nakon čega dolazi citat na talijanskome *immurata nelle mura dell' antica Salona vicino la porta Andetria*. Najvjerojatnije se radi o istome vlasniku, Marku Grgiću (u CIL-u pogrešno piše ime), a što se tiče prva dva spomenuta natpisa, blizina bedema može označavati dvije stvari: da su se nalazila na dijelu sjeverne ili istočne gradske nekropole koja se nalazila nedaleko bedema ili da su bili iskorišteni kao spoliji za gradnju bedema. U oba se slučaja može pretpostaviti da su se spomenici izvorno nalazili blizu jedan drugome.

Literatura

- G. Alföldy 1969 Géza Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heidelberg 1969.
- L. Calvelli 2019 Lorenzo Calvelli, »Conclave plenum inscriptionibus quae per cancellos a limine solum salutare licuit«. *Le epigrafi delle raccolte di Palazzo Grimani a Venezia*, u: *L'iscrizione nascosta*, Epigrafia ed Antichità 42, Faenza 2019, 379-419.
- L. Calvelli – F. Crema – F. Luciani 2017 Lorenzo Calvelli – Franco Luciani – Francesca Crema, *The Nani Museum: Greek and Latin Inscriptions from Greece and Dalmatia*, u: D. Demicheli (ur.), *Illyrica antiqua II. In honorem Duje Rendić-Miočević*, Zagreb 2017, 265-290.
- N. Cambi 2005 Nenad Cambi, *Kiparstvo rimske provincije Dalmacije*, Split 2005.
- N. Cambi 2020. Nenad Cambi, *Antika*, Split 2020.
- D. Demicheli 2012 Dino Demicheli, *Salonitani extra fines Dalmatiae (I). Svjedoci podrijetlom iz Salone na vojničkim diplomama*, Tusculum 5, Solin 2012, 47-57.
- D. Demicheli 2016 Dino Demicheli, *Salonitani extra fines Dalmatiae (V), Salonitanci u vojnoj službi (dio drugi)*, Tusculum 9, Solin 2016, 33-59.
- D. Demicheli 2021 Dino Demicheli, *Marko Marulić i epigrafska zbirka Dmine Papalića*, (u tisku), Solin 2021.
- S. Don 2018 Simone Don, *Tri liburnska cipusa iz zbirke Obizzi*, *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea* 5, Zadar 2018, 99-112.
- D. Grbić Nikolić – S. Loma 2018 Dragana Grbić Nikolić – Snežana Loma, *New and revised inscriptions from Dalmatia. Municipium Malvesiatium and municipium Splonistarum*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 207, Köln 2018, 278-288.
- W. Konieczny 1907 Wilhelm Koneczny, *De idiotismis syntacticis in titulis Latinis urbanis (CIL VI) conspicuis*, Leipzig 1907.
- F. Mainardis 2004 Fulvia Mainardis, *Aliena saxa. Le iscrizioni greche e latine conservate nel Friuli-Venezia Giulia ma non pertinenti ai centri antichi della regione*, Roma 2004.
- D. Maršić 2008 Dražen Maršić, *Nadgrobnna ara Marka Ulpija Veracija iz Arheološkog muzeja u Splitu*, *Opuscula archaeologica* 31, Zagreb 2008, 183-203.
- D. Maršić 2013 Dražen Maršić, *Funerary Altars of Roman lader – The study of the topical character and function of funerary altars of the Roman province of Dalmatia*, u: N. Cambi – G. Koch (ur.) *Sepulkralna skulptura Zapadnog Ilirika i susjednih oblasti u doba Rimskog Carstva*, Split 2013, 383-418.
- D. Maršić 2015 Dražen Maršić, *Salonitanska portretna stela Viridomara i Pame*, Tusculum 8, Solin 2015, 7-24.
- M. Mayer 2006 Marc Mayer, *Algunos aspectos de las relaciones entre el litoral dálmata y el Norte de África en época romana*, *L'Africa romana* XVI/3, Roma 2006, 1569-1575.

- A. Rendić-Miočević 2017 Ante Rendić-Miočević, *Opažanja o nekoliko neobjavljenih ili nedovoljno poznatih Silvanovih kulturnih slika*, u: D. Demicheli (ur.), *Illyrica antiqua II. In honorem Duje Rendić-Miočević*, Zagreb 2017, 291-308.
- D. Rendić Miočević 1987 Duje Rendić-Miočević, *Carmina epigraphica*, Split 1987.
- O. Salomies 1992 Olli Salomies, *Adoptive and Polyonymous Nomenclature in the Roman Empire*, Helsinki 1992.
- H. Schuchardt 1867 Hugo Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*, 2, Leipzig 1867.
- H. Schuchardt 1868 Hugo Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*, 3, Leipzig 1868.
- P. Skok 1915 Petar Skok, *Pojave vulgarno-latinskoga jezika na natpisima rimske provincije Dalmacije*, Zagreb 1915.
- A. Torlak 2019 Ana Torlak, *Hekata Trivia iz Salone*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 44/1 (Cambijev zbornik), Split 2019, 331-344.
- G. Tozzi 2017 Giulia Tozzi, *Le iscrizioni della collezione Obizzi*, Roma 2017.
- J. J. Wilkes 1969 John J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969.
- J. J. Wilkes 1970 John J. Wilkes, *Equestrian rank in Dalmatia under the Principate*, u: *Adriatica praehistorica et antiqua. Miscellanea Gregorio Novak dicata*, Zagreb 1970, 529-551.
- F. A. Zaccaria 1752 Francesco Antonio Zaccaria, *Marmora Salonitana*, Venezia 1752.
- N. Zelenai 2018 Nóra Zelenai, *The Variants of the se vivo fecit Expression in Latin Language Inscriptions*, *Graeco-Latina Brunensia* 23, Brno 2018, 227-244.

Summary

Ana Demicheli – Dino Demicheli

Salonitan funerary altar of the *Aeronii* family in Rome

Key words: funerary altar, Salona, spolia, epigraphy, Vulgar Latin, *Aeronii*

The paper describes the funerary altar erected by Quintus Aeronius Adiutor and his freedwoman and wife Aeronia Delicia during their lifetime. The monument originates from Salona, and very soon after its discovery it was taken to Venice where it was in the famous antique collection of the Nani brothers. During the 19th or 20th century, it was moved to Rome, where it was built into the wall of the internal staircase of the Primoli Palace. The altar is very well made, and according to the way it is decorated, it can be connected with several other Salonitan monuments dating back to the mid-2nd century. The article analyzes the linguistic qualities of the inscription, the characteristics of the carving of the letters, and also there are established the similarities of the final formula of this and another Salonitan monument that was created in the same stonemason's workshop.

Translated by Ana Demicheli and Dino Demicheli

